

DOI: <https://doi.org/10.61491/yk.15.2023.8069>

**გიორგი წერეთელი
სოფრომ მგალობლიშვილის მოგონებაში**

**Giorgi Tsereteli in the Memories
of Soprom Mgaloblishvili**

მაგდა ჭიქაბერიძე

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
საქართველო, თბილისი
ეკატერინე შაკიაშვილი
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
საქართველო, თბილისი

Magda Chikaberidze

Georgian Technical University
Georgia, Tbilisi

Ekaterine Shakiashvili

Georgian Technical University
Georgia, Tbilisi

აბსტრაქტი

გიორგი წერეთლის სახე საინტერესოდ ცოცხლდება ხალხოსანი მწერლის – სოფრომ მგალობლიშვილის მოგონებებში. მემუარისტი მას კარგად იცნობდა, მასთან პირადი და საქმიანი ურთიერთობა აკავშირებდა. სოფრომ მგალობლიშვილის შეფასებით, გიორგი წერეთელი სამოციანელთა გუნდის ერთ-ერთი თვალსაჩინო წარმომადგენელია. ის მრავალმხრივი მოღვაწე იყო, უპირველესად კი – ბელეტრისტი და პუბლიცისტი.

სოფრომ მგალობლიშვილი აღნიშნავს გიორგი წერეთლის განსაკუთრებულ პიროვნულ თვისებებს: „იგი დიდი ორგანიზატორი იყო, დროს ალღოს ამღები“. მან დააარსა გაზეთი „დროება“, „სასოფლო გაზეთი“, ჟურნალი „კრებული“, შემდეგ კი – გაზეთი „კვალი“. გაზეთ „კვალის“ გამოცემისას შეამჩნია მესამე დასელთა მიმართულების ჩასახვა და გზა გაუხსნა თავის გაზეთში.

მემუარისტის დახასიათებით, გიორგი წერეთელი ძალიან მოძრავი და ენერგიული კაცი იყო. იგი ხშირად დადიოდა საქართველოს ახლად შემოერთებულ მხარეებში: ქობულეთში, აჭარაში, შავშეთში... ის

დაუახლოვდა მაჰმადიან ქართველებს და სხვებსაც ამისაკენ მოუწოდებდა. ხშირად ესაუბრებოდა გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოს გრიგოლს და სთხოვდა, გასცნობოდა მაჰმადიან ქართველებს, ეამბო მათთვის, თუ ვინ იყვნენ ისინი ძველად და რა როლს თამაშობდა მათი მხარე ძველ საქართველოში.

სოფრომ მგალობლიშვილის თქმით, გიორგი წერეთელი ილაშქრებდა რუსიფიკაციის წინააღმდეგ. მან გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოს გრიგოლს ასევე სთხოვა, პროტესტი გამოეთქვა ეკლესიებში მეგრული წირვა-ლოცვის შემოღების წინააღმდეგ. გრიგოლმა, რომელიც თვითონაც ამის წინააღმდეგი იყო, მთავრობას ოფიციალური განცხადებით მიმართა.

მემუარისტის თქმით, გიორგი წერეთელმა ბევრი ცუდი ნახა, მაგრამ მაინც არ შეუწყვეტია ბრძოლა და „ამ ბრძოლაში პოულობდა სიტკბობას“.

სოფრომ მგალობლიშვილი განიცდიდა, რომ გიორგი წერეთელი კრიტიკოსებისაგან სათანადოდ არ იყო დაფასებული. არავინ კისრულობდა მისი თხზულებების ტომებად გამოცემას.

მოგონებებში საინტერესოდ არის აღწერილი მემუარისტისა და გიორგი წერეთლის საქმიანი ურთიერთობა, რომელშიც მჟღავნდება დიდი მოღვაწის პიროვნული თვისებები: შეუპოვრობა, გაბედულება, მიზანსწრაფულობა. საზოგადოდ, სოფრომ მგალობლიშვილი გიორგი წერეთლის შესახებ ბევრ ისეთ დეტალს გვაცნობს, როგორსაც სხვა მემუარისტებთან არ ვხვდებით. ეს კი მის მოგონებებს განსაკუთრებულ ღირებულებას სძენს.

საკვანძო სიტყვები: ქართული მემუარული ლიტერატურა, სოფრომ მგალობლიშვილის მოგონებები, გიორგი წერეთელი.

ABSTRACT

Giorgi Tsereteli's persona comes to life interestingly in the memories of the public writer, Soprom Mgaloblishvili. The memoirist knew him well and had both personal and business relationships with him. According to Soprom Mgaloblishvili, Giorgi Tsereteli is one of the prominent representatives of the 60s generation. He was a multifaceted individual, primarily a novelist and publicist.

Soprom Mgaloblishvili highlights Giorgi Tsereteli's special personal qualities: „He was a great organizer and a time saver“. Tsereteli founded the „Droeba“ newspaper, „Sasoflo Gazeti“, „Krebuli“ magazine, and later the „Kvali“ newspaper. While publishing the „Kvali“ newspaper, he noticed the development of the third movement and paved the way for his newspaper.

According to the memoirist, Giorgi Tsereteli was a very mobile and energetic man. He often visited the newly joined regions of Georgia: Kobuleti, Adjara, Shavsheti... He got close to Muslim Georgians and encouraged others to do the same. He frequently spoke with Bishop Grigol of Guria-Samegrelo and urged him to educate Muslim Georgians about their ancient history and the role their region played in ancient Georgia.

Soprom Mgaloblishvili also noted that Giorgi Tsereteli campaigned against Russification. He asked Bishop Grigol of Guria-Samegrelo to protest the introduction of the Megrelian liturgy in churches. Grigol, who was also against it, addressed the government with an official statement.

Although Giorgi Tsereteli faced many challenges, he continued to fight and „found enjoyment in this fight“, according to the memoirist. Soprom Mgaloblishvili's appreciation of Tsereteli is evident, and someone is even publishing his works in a volume.

The memoirs provide an interesting description of the business relationship between Soprom Mgaloblishvili and Giorgi Tsereteli, revealing the great figure's personal qualities: perseverance, courage, and determination. In general, Soprom Mgaloblishvili shares many details about Giorgi Tsereteli that are not found in other memoirs, adding special value to his memories.

Keywords: Georgian memoir literature, memories of Soprom Mgaloblishvili, Giorgi Tsereteli.

გიორგი წერეთელი სამოციანელთა გუნდის ერთ-ერთი თვალსაჩინო წარმომადგენელია. „როგორც თითქმის ყველა სამოციანელი, ისიც გამოირჩა თავისი მრავალმხრივი საქმიანობით; იყო გამოჩინებული ჟურნალისტი-რედაქტორი... ამასთანავე, იგი იყო თვალსაჩინო პუბლიცისტი, თანამშრომლობდა სხვადასხვა ჟურნალ-გაზეთში, როგორც ქართულში, ასევე რუსულში და არა მარტო ადგილობრივში. ეწეოდა მეცნიერულ მუშაობას, ისტორიკოსობდა, არქეოლოგობდა... წერდა ბუნებისმეტყველების საკითხებზე. მას ბევრი უწერია განათლების შესახებ, თეატრალური რეცენზენტის მძიმე ტვირთსაც კისრულობდა, მწერლობდა, წერდა ლექსებს, პოემებს, დრამატულ ნაწერებს...“ (მინაშვილი 2017: 125).

გიორგი წერეთლის სახე საინტერესოდ ცოცხლდება ხალხოსანი მწერლის სოფრომ მაგლობლიშვილის (1851-1925) მოგონებებში. მათ პირადი და სამსახურებრივი ურთიერთობა აკავშირებდათ. მემუარისტი გიორგი წერეთლის შესახებ ისეთ ცნობებს გვაწვდის, როგორსაც სხვაგან ვერ შევხვდებით. ეს კი სოფრომ მაგლობლიშვილის მოგონებებს განსაკუთრებულ ღირებულებას სძენს.

მემუარისტის თქმით, „სამოციანი წლები საქართველოში ოქროს ასობით არის აღსაბეჭდი“ (მაგლობლიშვილი 1938: 122). ასპარეზზე გამოვიდნენ ისეთი დიდი მოღვაწენი, როგორებიც არიან ილია ჭავჭავაძე, აკაკი წერეთელი, გიორგი წერეთელი, პეტრე უმიკაშვილი, სერგი მესხი, ნიკო ნიკოლაძე და სხვები. მათ ყველა დარგში მოღვაწეობა უწევდათ, რადგან საკეთებელი საქმე ბევრი იყო, გამკეთებელი კი – ცოტა. „ერთი და იგივე მოღვაწე-მწერალი ბელეტრისტიც იყო, პოეტიც, პუბლიცისტიც,

არქეოლოგ-ისტორიკოსიც“ (იქვე: 123). ასე მოღვაწეობდნენ ილია ჭავჭავაძე, აკაკი წერეთელი, გიორგი წერეთელი, ანტონ ფურცელაძე... სოფრომ მგალობლიშვილის შეფასებით, „გიორგი წერეთელი ცნობილია უფრო როგორც ბელეტრისტი, პუბლიცისტი და საზოგადო მოღვაწე, მისი „ჩიკოლიკი, კიკოლიკი“, „მამიდა ასმათი“, „ლომკაცი“ და სხვა დაუვიწყარი იქნება ქართულ მწერლობაში“ (მგალობლიშვილი 1938: 122-123).

მემუარისტი მიუთითებს გიორგი წერეთლის ბუნების იმ ნიშან-თვისებაზე, რომლითაც მკვლევრები ხსნიან როგორც მის პრაქტიკულ საქმიანობას, ისე მის შემოქმედებას; კერძოდ, „გიორგის დიდი ღვაწლი გამოიხატება იმაში, რომ იგი დიდი ორგანიზატორი იყო, დროს ალღოს ამღები: მან დააარსა „დროება“¹, „სასოფლო გაზეთი“²... ჟურნალი „კრებული“³, შემდეგ „კვალი“⁴ (იქვე: 123). ლიტერატორი ლადო მინაშვილი აღნიშნავს, რომ გიორგი წერეთელს, „პირველ ყოვლისა, გამოარჩევს ძალიან განვითარებული სიახლის გრძნობა. იგი კარგად გრძობს სიახლეს ცხოვრებაში და მოთხოვნილება აქვს მის მხარეს დადგეს; მას არავინ არ ავალდებულებს, არავინ არ აძალეებს, ის თავად გრძობს დროის მოთხოვნილებათა ცვლილებებს და თავის საქმიანობაშიც ამის დამიხედვით შეაქვს სათანადო შესწორებები... ასეთია გიორგი წერეთელი მხატვრულ შემოქმედებაშიც. აქაც მან თანამედროვეობის გამომხატველი თემა შემოიტანა ჩვენს ლიტერატურაში. ასეთია მისი 90-იან წლებში გამოქვეყნებული „პირველი ნაბიჯი“⁴, და ასეთია აკაკი წერეთლის მიერ საუკეთესოებად აღიარებული „რუხი მგელი“ და „მამიდა ასმათი“ (მინაშვილი 2013: 253-254)⁵. დროის ალღოს გამძაფრებული გრძნობა იყო ისიც, რომ გიორგი წერეთელმა გაზეთ „კვალის“ გამოცემისას შეამჩნია მესამე დასელთა ახალი მიმართულების ჩასახვა და „მაშინავე თავის „კვალში“ მისცა მათ ბინა“ (მგალობლიშვილი 1938: 123).

სოფრომ მგალობლიშვილის გადმოცემით, 1893 წელს ილია ჭავჭავაძემ „ივერია“ მეველეს (დავით მიქელაძეს) გადასცა. მან შეადგინა ახალი რედაქცია, საიდანაც ძველი თანამშრომლები „გამოცოცხეს“. სოფრომ მგალობლიშვილი გაზეთ „კვალს“ შეეკედლა, რომელთანაც ქალაქ ფოთიდან თანამშრომლობდა. იგი იხსენებს, თუ როგორ აქეზებდა რედაქტორი გიორგი წერეთელი გაეგრძელებინა ბეჭდვა სურათებისა – „დღიური ბიძია თომასი“. ნაწარმოებმა ქართველ თავად-აზნაურთა უკმაყოფილება და აღშფოთება გამოიწვია, რის გამოც გაზეთმა ბევრი მტერი შეიძინა და გამომწერებიც დაკარგა. მემუარისტი გვაცნობს გიორგი წერეთლის რამდენიმე წერილს,

¹ გიორგი წერეთელმა გაზეთი „დროება“ დააარსა 1866 წელს.

² „სასოფლო გაზეთი“ დაარსდა 1868 წელს. გიორგი წერეთელი მას რედაქტორობდა 1873 წლამდე.

³ ჟურნალი „კრებული“ გამოდიოდა 1871-1873 წლებში „დროების“ დამატების სახით.

⁴ „კვალი“ დაარსდა 1893 წელს, გამოდიოდა 1903 წლამდე

⁵ აკაკი წერეთელი: „იმის ნაშრომ-ნაღვაწს ისე უნდა უყურებდნენ, როგორც ოქროს მადნეულის მარღვს: უნდა გაარჩიო, გარეცხო, რამოდენიმე ფუთი სილა-ტალახი მოაშრო, რომ მერე გამოარჩიონ რამდენიმე ოქროს მარცვალი. გიორგის თბზულებასაც, როცა გაიმტკიცება, ბევრი ხელისხელ საგომანებელი საგანი გამოაჩნდება, რომელიც საბოლოოდ გასტანს. მისი პირდაპირი დანიშნულება პროზაიკოსობა იყო და რეალური სკოლის მამამთავრადაც ჩვენში ის უნდა ჩაითვალოს და არა სხვა ვინმე. რადგანაც ის სხვებზე ადრე იყო. სხვები რომ არ ვახსენო, ამის დასამტკიცებლად მარტო „მამიდა ასმათი“ და „რუხი მგელიც“ კმარა (წერეთელი 1989: 104).

რომლებშიც მჟღავნდება მისი პიროვნული თვისებები: შეუდრეკელობა, გაბედულება, მიზანსწრაფულობა. პირველი წერილი თარიღდება 1894 წლის 13 იანვრით: „ძმაო, სოფრომ, შენმა სურათმა „ბიძია თომას ნაამბობმა“ საშინელი აურზაური აგვიტეხა: ერისთავები ყალყზე დადგენ, ჩვენ ვართ შიგ აწერილიო, კოტე ერისთავი როგორ გაგვილანძღეთო! არც ერთმა ერისთავმა „კვალი“ აღარ გამოიწერა, ამისთვის შენი მოვალეობაა, რაც აქ მოგვაკლე ხელის მომწერლები, მად შეგვისრულე, თორემ გაზეთი ვეღარ შეძლებს გონორარი მოგცეს შენ ლამაზ სტატიებში, აბა, დაფაცურდი, ბევრი ხელის მომწერლები იშოვნე და ფული მოგვაწვდინე მათგან. ამასთანავე შენი მჭრელი ხელის ნაშრომსაც ნუ მოგვაკლებ. ტასომ სიყვარულით მოგიკითხა. შენი მოყვარული გ. წერეთელი“ (მგალობლიშვილი 1938: 124).

სოფრომ მგალობლიშვილი დაფაცურდა, გამომწერებიც იშოვა და ფულიც მიაშველა „კვალს“, თან ახსნა-განმარტება მიაყოლა: „არავინ ერისთავთაგანი არ მყოლია სახეში და თუ ვინმემ თავისი მახინჯი სახე იცნო სარკეში, რა ვქნაო“ (იქვე).

მემუარისტის დახასიათებით, გიორგი წერეთელი ძალიან მოძრავი, ფრიად ენერგიული კაცი იყო. ხშირად დადიოდა საქართველოს ახლად შემოერთებულ მხარეებში – ქობულეთში, აჭარაში, შავშეთში... „პირველად გიორგი გაეცნო მაჰმადიან ქართველობას, მან პირველმა შეიტანა მაჰმადიან ქართველობაში შეგნება იმისა, რომ ერთი ეროვნებისანი არიან იგინი დანარჩენ ქართველებთან, ელაპარაკებოდა ძმობასა და ერთობაზე“ (იქვე: 126). ის სხვა ქართველ მოღვაწეებსაც ამისკენ მოუწოდებდა, როგორც სასულიეროთ, ისე საეროთ“. სოფრომ მგალობლიშვილი თავად იყო შემსწრე, როგორ ესაუბრებოდა გიორგი წერეთელი გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოს გრიგოლს და სთხოვდა, გასცნობოდა მაჰმადიან ქართველებს, „ეამბნა მათთვის, თუ ვინ იყვნენ ისინი ძველად, რა როლს თამაშობდა მათი მხარე ძველს საქართველოში“ (იქვე: 126).

გიორგი წერეთელი ენერგიულად ილაშქრებდა რუსიფიკაციის წინააღმდეგ. მან გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოს გრიგოლს ასევე სთხოვა, პროტესტი გამოეთქვა ეკლესიებში მეგრული წირვა-ლოცვის შემოღების წინააღმდეგ. ეპისკოპოსმა, რომელიც თვითონაც „სულითა და გულით წინააღმდეგი იყო ამ ლოცვებისა და დაუფარავი მომხრე ქართულის სწავლებისა სამეგრელოსკოლებში“, მთავრობას ამის შესახებ ოფიციალური განცხადებით მიმართა“ (იქვე).

სოფრომ მგალობლიშვილის თქმით, „ბევრი მწარე დრო ნახა გიორგიმ თვის სიცოცხლეში, მაგრამ მაინც მედგრად იბრძოდა და ამ ბრძოლაში პოულობდა სიტკბოებას“ (იქვე: 129).

მემუარისტი განიცდის, რომ გიორგი წერეთელი – ეს დაუღალავი და გულწრფელი მოღვაწე – ჩვენი კრიტიკისაგან ხეირიანად არ არის დაფასებული. არც არავინ კისრულობს მისი თხოვრებების ტომებად გამოცემას. სამწუხაროა ასეთი გულცივობა გიორგისადმი. „კარგი იქნება, რომელიმე გამომცემელი იკისრებდეს გიორგის ნაწერების სრულს გამოცემას“ (იქვე: 127).

უნდა ითქვას, რომ სოფრომ მაგლობლიშვილის ეს სურვილი დღემდე სურვილად რჩება. გიორგი წერეთლის თხზულებათა მეტ-ნაკლებად სრული კრებული, სამწუხაროდ, არც ამჟამად არსებობს.

დასკვნის სახით:

სოფრომ მაგლობლიშვილი უშუალო მოწმე და მონაწილეა იმ მოვლენებისა, რომელსაც თავის მოგონებებში აღწერს. ის კარგად იცნობს გიორგი წერეთელს, მის წრესა და გარემოს. ინტერესს იმსახურებს მემუარისტისა და გიორგი წერეთლის პირადი და საქმიანი ურთიერთობა, რომელშიც მჟღავნდება დიდი მოღვაწის პიროვნული თვისებები. ის გაბედულ, საქმიან, მოძრავ, „დროს ალღოს ამღებ“, პროგრესულ ადამიანად წარმოგვიდგება.

გამოყენებული ლიტერატურა

ევგენიძე... 2013: ევგენიძე ი., მინაშვილი ლ., ქართული ლიტერატურა ოთხ ტომად, ტომი II. თბილისი, 2013.

მაგლობლიშვილი 1938: მაგლობლიშვილი ს., მოგონებანი. ტფილისი, 1938.

მინაშვილი 2017: მინაშვილი ლ., ნარკვევები ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან. თბილისი, 2017.

წერეთელი 1989: წერეთელი ა., რჩეული ნაწარმოებები ხუთ ტომად, ტ. III. თბილისი, 1989.